Economic Crisis, Fiscal Policy and Macro Economics : An Empirical Analysis

Ersan OZ, Pamukkale University, TR
ersanoz@pau.edu.tr
Saban NAZLIOGLU, Pamukkale University, TR
snazlioglu@pau.edu.tr

You can not change the wind direction set sail according to the wind ! Not because the world you encounter storm , imposed ship port with what you are interested in.
(XSENOS.(M.Ö.9.Y.Y.)

In this study , fiscal policy instruments (spending , taxation, borrowing) and macro-economic performance in times of crisis and the dynamics of the relationship between the normal periods , using data from the period 1980-2010 , examines through descriptive statistics and econometric analysis. Descriptive statistics, both macro-economic performance in times of crisis (real income) as well as fiscal policy indicators (real public spending , the real tax revenues , real domestic and foreign debt) that significantly deviate from the average value , that shows that there can be structural changes in times of crisis . Econometric analysis results, the fiscal policy multiplier is greater than normal during the crisis and during the crisis period shows that spending more responsive to the public debt .

Keywords: Economic Crisis, Fiscal Policy, Macro Economics, Empirical Analysis
JEL Code: G01, E62, B22, C22

Ekonomik Krizler, Maliye Politikaları ve Makro Ekonomi: Ampirik Bir Analiz

"Rüzgarın yönünü değiştiremiyorsan yelkenlerini rüzgara göre ayarla! Çünkü dünya karşılaştığın fırtınalarla Değil, gemiyi limana getirip getirmediğinle ilgilenir." (XSENOS.(M.Ö.9.Y.Y.)

Öz
Bu çalışma, maliye politikası araçları (harcama, vergi, borçlanma) ve makro ekonomik performans arasındaki ilişkilerin kriz dönemi ve normal dönemlerdeki dinamiklerini, 1980-2010 dönemi verilerini kullanarak, tanımsal istatistikler ve ekonometrik analiz yoluyla incelemektedir. Tanımsal istatistikler, kriz dönemlerinde hem makro ekonomik performansın (reel gelir) hem de maliye politikası göstergelerinin (reel kamu harcamaları, reel vergi gelirleri, reel iç ve dış borçlanma) ortalama değerlerinden önemli derece saptığını, yani, kriz dönemlerinde yapısal değişmeler olabildiğini göstermektedir. Ekonometrik analiz sonuçları, maliye politikası çarpanının normal dönemde kriz döneminden daha büyük olduğunu ve kriz döneminde iç borçlanmanın kamu harcamalarına daha duyarlı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kriz, Maliye Politikası, Makro Ekonomi, Ekonometrik Analiz

Giri□

Bilindi□i üzere maliye politikası vergileme, borçlanma ve harcamalar politikalarını araç olarak kullanmaktadır. Cumhuriyet tarihi boyunca ekonomisinde sık sık krizlerle kar□ı kar□ıya kalan ve halen geli□mekte olan ülkeler sınıfında kategorize edilen Türkiye, krizlere kar□ı her ne kadar zaman zaman maliye politikaları zaman zaman da para politikaları ile ekonomisine müdahalelerde bulunmu□ olsa da Keynezyen politikalar yo□unluklu kullanıldı□ından maliye politikası baskın çıkmı□tır.

Türkiye ekonomisinin son dönem dinamikleri incelendi□inde ekonomik resesyon dönemlerinde vergi oranlarının dü□ürüldü□ü ve kamu harcamalarının artırıldı□ı dikkat çekmektedir. Ancak burada önemli bir soru geni□letici maliye politikalarının gerçekten ekonominin daralmadan geni□leme dönemine geçmesinde etkili olup olmadı□ıdır. Buradan hareketle maliye politikası göstergeleri ve reel ekonomik göstergeler olan yatırım, büyüme ve cari açık arasındaki uzun dönem dinamik ili□kilerin ampirik olarak belirlenmesi hem politika yapıcılar için sa□lıklı ekonomik kararlara zemin hazırlayacak hem politika dizaynı açısından hem de bilim insanları açısından teorik tartı□malara zemin hazırlayacaktır.

Bu çalı□manın amacı maliye politikası araçları ile makro ekonomik de□i□kenler arasındaki ili□kileri ampirik olarak irdelemektir. Bu çerçevede ilk olarak özellikle ekonomik kriz dönemlerinde maliye politikası göstergelerinin dinamikleri analiz edilecek, daha sonra maliye politikası de□i□kenleriyle (kamu harcamaları, vergi gelirleri ve borçlanma) gelir arasındaki etkile□im ekonometrik olarak ölçülecektir. Böylelikle maliye politikasının durgunluk ve canlanma dönemlerinde hasıla ile arasındaki ili□kileri ortaya çıkarılmaya çalı□ılacaktır.

Büyük Buhran'dan Sonra

Amerikan ba□kanı Herbert HOOVER 1930'daki ulusa sesleni□ konu□masında "Ekonomik bunalım, yasal düzenlemeler ya da yürütmenin resmi açıklamalarıyla tedavi edilemez. Ekonomik yararlar ekonomik bedenin hücrelerinin (üretici ve tüketiciler) hareketleriyle iyile□tirilmelidir" demi□tir. Dönemin "hiçbir □ey yapmayan ba□kanı" olarak ele□tirilen HOOVER, Amerikan tarihinin belki de en büyük imar ve proje harcamalarını yapmak üzere harekete geçiyordu. Dünyanın en büyük iktisadi buhranında görevde olan HOOVER hem krizden çıkı□ için imar, proje, altyapı harcamalarını artırarak neden olunacak pozitif mikro ve makro dı□sallıklarla ekonominin düzlü□e çıkaca□ına

inanıyor hem de bütçe açı□ına dayalı harcama yapmanın endi□esini en derinden hissediyordu[1].

Tam altı yıl sonra J. Maynard KEYNES dünya ekonomisine neredeyse kesintisiz 40 yıl hakim olacak görü□lerini "Paranın Faizin ve □stihdamın Genel Teorisi" kitabında açıklıyordu. 1929 iktisadi krizinden sonra gelecek krizlerde hükümetler ekonomiyi desteklemek, mal ve hizmetlere talebi artırmak ve kapitalizmin yeniden dirilmesi için gereken "hayvani ruhu" tekrar canlandırmak için mali politikalara dayanacaktı[2]. Gerçekten de günümüze kadar birçok hükümet bütçelerinde gerçek anlamda denkli□i de□il makroekonomik denkli□i gütmü□, açık bütçe politikalarını ye□lemi□, genelde vergileri artırmayan yeni vergi koymayan anlayı□ı benimsemi□ ve borçlanmaktan korkmamı□tır. Bu türden ekonomik anlayı□ların 1970'lere kadar haklı oldu□u dü□ünülse de 1970 petrol □okları hükümetleri ve ekonomistleri dü□ünmeye sevketmi□tir. Keynes'in "Vaktinden önce benimsemek olgunla□mamı□ bir toparlanmanın bo□azını sıkar" diye bahsetti□i mali disiplin hatırlanmı□ ve mali disipline uygun politikalar üretilmesi ihtiyacının farkına varılmı□tır.

Küreselle□me, ülkelerin dı□a açılma arzu ve kabiliyetlerini katalize etmi□tir. Fakat para ve sermaye piyasaları olgunla□madan ülkesinin ekonomi kapılarını ardına kadar açan ülkeler, dı□ dünyadan gelen ekonomik □oklara mukavemet gösterememi□lerdir. Küreselle□meyle, domino etkili olarak yayılma etkisi gösteren ekonomik krizlere sıkı para ve sıkı maliye politikalarıyla tepki vermeye ve çözüm üretmeye çalı□mı□larsa da ba□arılı olamamı□lardır. Ekonomide, kısa vadeli palyatif rahatlama etkileri gösteren bu ortadoks politikalar finansal piyasalarda kısmi iyile□melere sebebiyet verdiyse de, uzun dönemde daraltıcı etkilere yol açarak reel ekonomiyi durgunlu□a itmi□tir. Dolayısıyla ekonomik krizlerde para-maliye politikalarının e□anlı yürütülmesi ve makroekonomik politikaların tutarlılı□ı önem kazanmı□tır[3].

---

[1] İlgili dönemde 24.000 Mil kanalizasyon hattı, 480 havaalanı, 78.000 köprü, 780 hastane, 572.000 Mil otoyol, 15.000 üzerinde okul, adliye ve kamu binaları inşa edilmiştir (Stephen MIHM, NOURIEL ROUBINI Kriz Ekonomisi Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği, Pegasus Yayınları, Şubat 2012, İstanbul, s.172).
[2] MIHM, y.a.g.e., s.170.
[3] Ayça □□M□EK, "Küreselle□me Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Latin Amerika Deneyimi", Bilgi Dergisi, Sayı:14, 2007/1, www.bilgidergi.com, Eri□im:10.02.2013.

Krizli yıllar[4]

Dünya ekonomisi 1929 büyük iktisadi buhranından sonra birçok ekonomik krizle kar□ıla□mı□tır. Ortaya çıkan krizler sadece krizin çıktı□ı ülkeyi de□il, ekonomik ileti□imin gerçekle□ti□i tüm ülkeleri olumsuz etkilemi□tir. Bu yüzden küresel ortamda ülkelerin duası "dü□manımın ba□ına bile ekonomik kriz gelmesin" □eklindedir. Çünkü domino etkili krizler hemen hemen tüm ülkeleri ba□ta ekonomik istikrarın bozulması olmak üzere birçok alana ek mali külfetler yüklemek suretiyle etkilemektedir. Ya□anan ekonomik krizler nedeniyle bozulan istikrar ülkelerde durgunluklar ya□anmasına, istihdam sahalarının olumsuz etkilenerek i□sizlerin artmasına, gelirlerin azalıp giderlerin artması nedeniyle açıkların meydana gelmesine ve bu sorunları çözmek için üretilen maalesef kısa vadeli çözümler nedeniyle borç rakamlarının yükselmesi gibi bir dizi problemi beraberinde getirmektedir.

Peki, özellikle 1990 sonrası Türkiye Ekonomisinde meydana gelen ekonomik krizleri kısaca özetleyecek olursak neler söyleyebiliriz? 1993 sonlarında ba□layıp 1994'ün 5 Nisan'ında patlayan ekonomik kriz ekonomik bir felaketti. Finansal serbestle□menin bir anda gerçekle□tirilerek (1989) ardından meydana gelen siyasi (U□ur MUMCU Suikasti, Turgut ÖZAL'ın Vefatı, Bosna Olayları) ve ekonomik (finans piyasalarının spekülatif amaçlı kısa vadeli sermaye hareketlerinin tesiri altında kalması) olumsuz geli□meler sonrası meydana gelen birikimin sonucu olan 1994 krizi Türkiye'yi; 4 Milyar Doların üzerinde net sermaye çıkı□ı, TEFE'nin %121, TÜFE'nin %106, hazine bonosu faizlerinin %400'leri a□ması, 500 binden fazla ki□inin i□siz kalması, dı□ ticaret açı□ının yükselmesi, bankacılık sisteminde döviz açık pozisyonunun artması gibi bir dizi ciddi sorunla yüzyüze getirmi□tir. 94 krizinden çıkı□ için dönemin koalisyon hükümeti (Ç□LLER-KARAYALÇIN) kamu harcamalarının ve kamu borçlanmasının azaltılması, kamu yatırım paylarının azaltılması, ihracatın artırılması, cari açı□ın turizm gelirleriyle azaltılmaya çalı□ılması, vergi gelirlerinin artırılması gibi bir dizi maliye politikası tedbiri uygulamaya koyaca□ını kararla□tırmı□ ve T.C. Merkez Bankası TL'yi %13.6 oranında devalüe etmi□tir. Nakit açı□ını kapatmak adına yüksek faizli kısa vadeli hazine bonoları çıkartılmı□, sıcak para giri□i hızlanmı□, ülkenin kredi notu dü□ürülmü□tür. Bu geli□meler neticesinde kriz bir türlü atlatılamamı□tır.

---

[4] Bu ba□lık kaleme alınırken büyük ölçüde A. Tolga AKPINAR, "Türkiye'de Ekonomik Krizler – 1994, 1998-1999 ve 2001 Krizleri", Sinestezi E-Dergi, http://sinestezi.wordpress.com, Eri□im:05.02.2013, Zafer YÜKSELER, " Türkiye'de Kriz Dönemlerinde Ekonomik Geli□meler ve Ödemeler Dengesi Uyumu", s.10, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası,Temmuz 2009, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/Krizler_Yukseler.pdf, www.imf.org, www.oecd.org isimli site ve çalı□malardan yararlanılmı□tır

1995 yılında %65 olarak gerçekle□en enflasyonun ate□i söndürülememi□, gümrük birli□ine girdi□imiz 1996 yılında %85'lere yükselmi□tir. Ortak dı□ ticaret politikasının benimsenmesi ve gümrük birli□ine dahil di□er ülkelerden gelen ithalatta gümrüklerin sıfırlanması sonucunda toplam harcamalarımız artmı□, ihracat ithalat kadar artırılamamı□tır. 1997 yılında ise ekonomik olarak, ülke benzer kronik sorunlarla u□ra□ırken bir de siyasi iktidar-ordu gerilimleri ve terör problemleri ülkeyi 28 □ubat kararlarına sürüklemi□tir. Dü□en hükümet yerine kurulan Yılmaz-Ecevit koalisyonunun ekonomi politikaları da yaraya merhem olamamı□tır.

1997-1998 Asya Krizi ve ardından Rusya Krizi hem dünya ekonomisini hem de para kaçı□ı etkisiyle Türk ekonomisini oldukça olumsuz etkilemi□tir. 1999'da Abdullah ÖCALAN'ın yakalanıp Türkiye'ye getirilmesi, Nisan 1999'da Ecevit Ba□bakanlı□ında kurulan koalisyon'un esen olumlu havayla sosyoekonomik bazı icraatlar yapabilmesine kısa sürede olsa zemin hazırlamı□tır. Fakat 17 A□ustos 1999'da Türkiye'nin sanayi ve ticaretinin merkezi diyebilece□imiz bölgede meydana gelen Marmara Depremi (ve ardından Düzce Depremi) 10 Milyar dolarlık hiç hesapta olmayan bir faturanın çıkmasına yol açmı□tır. Bu ortamda, zaten güven kaybeden piyasalardan para kaçı□ı hızlanmı□, borçlar çevrilemez hale gelmi□ ve IMF'le stand-by imzalanmı□tır. Dönemin hükümeti sıkı para ve maliye politikalarıyla enflasyonu dü□ürme sözü vermi□tir. Ardından 2000 yılı sonuna do□ru bankacılık sektöründe yolsuzlukların tespiti sektörü tamamen güvensiz hale getirince para sistem dı□ına itilip yastık altına girdi, bankalar açık vermeye ba□ladı, yabancılar paralarıyla birlikte ayrılmaya ba□ladı, merkez bankası TL kar□ılı□ı döviz verece□ini açıkladı, IMF'den destek görülemedi. Bu ortamda faizler a□ırı yükselmi□, □MKB'de müthi□ bir dü□ü□ ya□anmı□ ve bazı bankalar TMSF'ye devredilmi□tir.

2000 yılı sonlarında meydana gelen bir dizi finansal problemler neticesinde ülkemiz yabancı yatırımcılar tarafından itibarsız bakılan bir yer gelmi□tir. Döviz kayna□ı sıkıntısı çekilince hükümet döviz cinsinden önemli tutarlarda tahvil satmı□, sıkı para ve maliye politikalarından taviz verilmemi□tir. □ç talep dü□mesi sonucu enflasyon da kontrol edilebilir düzeylere inmi□tir (%29'lar düzeyine). Fakat halen döviz sıkıntısı vardı, cari açık ciddi boyutlardaydı, borçlar artmı□tı ve vadesi gelenler vardı. Halen krizden çıkamayan Türkiye Ekonomisine bu dönemin son darbesini vadesi gelmemi□ kredilerini geri çekmeye ba□layan dı□ finansörler vurmu□tur. Sonucunda da 22 Kasım 2000 tarihli "Kara Çar□amba" isimli para krizi gündeme dü□tü. Yurtdı□ına sermaye kaçı□ı hızlanınca döviz ve faizler yukarı yönlü hızla tırmanı□a geçti ve nihayetinde 19 □ubatta dönemin ba□bakanı Ecevit'in dönemin Cumhurba□kanı Sezer'e Anayasa fırlatması ve bunu basınla payla□ması ekonomiyi tamamen rayından çıkarmı□tır. TL'den kaçı□

hızlanmı□, dönemin merkez bankası ba□kanı Gazi ERÇEL bile merkez bankasından döviz çekti□i sonradan mahkeme kararlarıyla tespit edilmi□tir. Gecelik faizlerin %7500'lere çıkması TL'den kaçı□ı biraz durdurmasının ardından çıpa uygulaması terk edilerek dövizde dalgalı kura geçilmi□tir. Tabi bir takım olumsuzluklar da beraberinde geldi. Devalüe olan TL'nin de□eri %40 civarı dü□ürülünce hem devletin borcu hem de dövizle borçlanmı□ vatanda□larımızın borcu bir anda artmı□ oldu. Bu durum beraberinde intihar gibi istenmeyen olaylar ile i□sizlik gibi ciddi ekonomik sorunları getirdi.

Ecevit, krizin a□ılması için ekonomi yönetimine Kemal DERV□□'i getirmesiyle ekonomik istikrarın sa□lanması için yasal altyapının hemen tamamlanması, enflasyonla mücadele, gelir da□ılımında adaletsizli□i giderici önlemler ve sürdürülebilir bir büyüme ortamının tesisi adına öncelikle 15 adet kanun meclisten geçirilmi□tir. DERV□□, bankacılık sisteminin güçlendirilmesiyle enflasyonun dü□ürülece□ine inanmaktaydı. DERV□□ planları ekonomide olumlu bir hava olu□turdu, ihracat ve turizm gelirleri artarken ithalat ve cari açık azaldı. Bu olumlu havaya ra□men hükümetteki iç çeki□meler erken seçimi getirdi ve yapılan seçimde Adalet ve Kalkınma Partisi tek ba□ına iktidar oldu.

Türkiye'de 2002 yılından bu yana AKP tek ba□ına iktidar □eklinde hükümet vasfını devam ettirmektedir. Makro göstergeler itibariyle a□a□ı yukarı pozitif geli□melerin kaydedildi□i bu süreçte 2008 yılında Amerika Birle□ik Devletlerindeki özellikle konut fiyatlarında örne□inde ta□ınmaz mal piyasasında büyük bir dü□ü□ gerçekle□mi□tir. Halbuki ABD'de mortgage sistemiyle sektörün kolay i□lemesi neticesinde konut fiyatlarında yükselmeler kaydedilmi□ti. Bu durum yüksek boyutlu bir iyimserli□e sebep olmu□, sonucunda dü□ük gelirli ailelere bile kolayca krediler sa□lanmı□tır. Fakat konut fiyatları ini□e geçince birden bire subprime mortgage (yüksek risk ve yüksek faizli kredi) denilen bu kredi piyasası çökmü□, kredi faizlerini ödeyemeyen dü□ük gelirli ailerinin iflas etmelerine ve konutlarına el konmasına neden olmu□tur. Bu kredilerden olu□an tahvillerden bol miktarda sahip olan yatırım bankaları da iflas etmi□tir. dolayısıyla kriz tüm Amerikan mali sistemini etkilemi□ oldu. 158 yıllık Lehman Brothers ABD'nin en büyük □irket iflası olarak tarihe geçti. ABD Kongresi, krizden çıkı□ için 700 Milyar Dolarlık kurtarma paketini devreye sokmu□tur.

Kriz sadece ABD'yi de□il Avrupa'yı da vurmu□tur. 3 büyük bankası iflas eden □zlanda ulusal parası %40 devalüe edilmi□, enflasyon oranı %15'i a□mı□ ve moratoryum ilan etmi□tir. □ngilterede de konut sektöründeki fiyatlar hızlı bir dü□ü□

sürecine girmi□tir. Parasal etkileri daha fazla görünmekle birlikte kriz kısa süre sonra reel sektörü de olumsuz etkilemeye ba□lamı□tır. Birçok i□yeri kapanmak zorunda kalmı□ ve ülkelerin i□sizlik oranları artmaya ba□lamı□tır. Bırakın büyümeyi, ba□ta ABD ekonomisi olmak üzere dünya ekonomisi küçülmeye ba□lamı□tır. Küçülme etkisi özellikle 2009 yılında hissedilmi□tir. Sonuç itibariyle hemen hemen tüm dünya ülkeleri kendi ekonomi dinamiklerinin özellikleri ölçüsünde krizden etkilenmi□tir. Türkiye, cari açık verdi□i bir ortamda kriz ortamına dü□tü□ü için varolan cari açık 2009'da daha da artmı□tır. Türk Ekonomisi 2009'da %4.8 küçülmü□tür. 2009 yılında GSY□H'nın %10'una dayanan cari açık, bilindi□i üzere 2012 yılını 48.8 Milyar Dolar ile GSY□H'nın %6.2'leri düzeyinde kapatmı□tır (GSY□H=783 MR Dolar).

1929 krizi ve sonrasında, özelikle 1990 sonra hızlı küreselle□me sürecinde ortaya çıkan krizlerin etkileri özet olarak böyleyken 1923'te Cumhuriyetin ilan edildi□i Türkiye'de, küreselle□menin tüm dünyaca kabul gördü□ü ve etkisini hissettirdi□i 1990-2000'li krizler ve maliye politikaları açısından ne tür de□erlendirmeler yapılabilir? Bu noktadan itibaren, ya□anan krizlerin makro ekonomi üzerindeki etkileri maliye politikaları çerçevesinden ele alınacaktır.

Ampirik Analiz

Maliye politikalarının kriz dönemi ve normal dönemde reel etkilerinin nasıl oldu□u önemli bir tartı□ma sorusudur. Kriz dönemleri ve normal dönemlerde maliye politikası ve ekonomik performans arasındaki ili□kileri ampirik olarak analiz etmek için a□a□ıdaki regresyon modeli tanımlanmı□tır:

$$y_t = \beta_1 + \theta_1 \underbrace{(G_t \times DC_t)}_{\text{Kriz dönemi}} + \theta_2 \underbrace{G_t (1 - DC_t)}_{\text{Normal dönem}} + \varepsilon_t \qquad (1)$$

$$mp_t = \beta_1 + \phi_1 \underbrace{(y_t \times DC_t)}_{\text{Kriz dönemi}} + \phi_2 \underbrace{y_t (1 - DC_t)}_{\text{Normal dönem}} + u_t \qquad (2)$$

$$mp_t = \beta_1 + \gamma_1 \underbrace{(G_t \times DC_t)}_{\text{Kriz dönemi}} + \gamma_2 \underbrace{G_t (1 - DC_t)}_{\text{Normal dönem}} + \nu_t \qquad (3)$$

burada y reel geliri, G reel kamu harcamalarını ve reel kamu harcamalarının finansmanı için kullanılan maliye politikası araçlarını (reel vergi gelirleri, reel iç borçlanma ve reel dı□ borçlanma) göstermektedir. DC kriz kuklası, kriz döneminde 1, di□er dönemlerde ise 0 de□erini almaktadır. Model (1) reel kamu harcamasının "kriz dönemleri" ve "normal

dönemlerde" reel gelir üzerindeki etkisini analiz etmektedir. Burada, $(G_t * DC_t)$ "kriz dönemini" göstermekte, dolayısıyla θ_1 parametresi kriz dönemlerinde reel kamu harcamasının reel gelir üzerindeki etkisini, $mp_t(1-DC_t)$ "normal dönemi" göstermekte ve böylece θ_2 parametresi de normal dönemlerde reel kamu harcamasının reel gelir üzerindeki etkisini ölçmektedir. Benzer bir yakla□ımla, model (2)'de kriz ve normal dönemlerde reel gelir ile kamu harcamalarının finansmanı için kullanılan araçlar (vergi, borçlanma) arasındaki ili□ki tahmin edilirken, model (3)'de kamu harcamaları ile bunun finansmanında kullanılan araçlar arasındaki ili□ki tahmin edilmektedir.

Ampirik analizde, 1980-2010 dönemi verileri kullanılmı□tır[5]. Reel gelirin göstergesi olarak, 1998 sabit fiyatlarıyla ölçülen GSMH (bin TL); maliye politikası göstergeleri olarak kamu harcamaları (bin TL), toplam vergi gelirleri ((bin TL), net iç borçlanma (bin TL) ve net dı□ borçlanma (bin TL) kullanılmı□tır. Nominal maliye politikası göstergeleri, GDP deflatörü kullanılarak reel hale getirilmi□tir.

Tablo 1, gelir ve maliye politikası araçlarındaki reel yüzde de□i□meleri (reel büyüme) göstermektedir. Reel gelir büyüme hızının 1994 krizinde yüzde 5.46, 1998 Asya krizi sonrasında (1999) yüzde 3.37, 2001 krizinde yüzde 5.7 ve 2008 konut krizi sonrasında (2009) yüzde 4.83 azaldı□ı görülmektedir. Burada, Türkiye kaynaklı krizlerin reel ekonomi üzerindeki negatif etkilerinin uluslar arası □oklardan gelen negatif etkilerinden büyük oldu□unu söylemek mümkündür. Buna ilaveten, yurtiçi kaynaklı krizlerin reel gelir üzerindeki etkisinin krizin gerçekle□ti□i yılda ortaya çıktı□ı, yurtdı□ı kaynaklı krizlerin Türk ekonomisi üzerindeki etkilerinin bir yıl gecikmeyle ortaya çıktı□ı söylenebilir. Krizlerin maliye politikası de□i□kenleri üzerindeki etkileri açısından, genel bir çıkarsama yapmak zordur. Kamu harcamaları 1994 krizinde azalırken, di□er kriz yıllarında artmı□tır. Vergi gelirlerindeki de□i□me ise, kamu harcamalarındaki de□i□menin tersi yönde gerçekle□mi□tir. Yani, kamu harcamalarının azaldı□ı kriz yıllarında vergi gelirlerinin arttı□ı, kamu harcamalarının arttı□ı kriz yıllarında ise, vergi gelirlerinin azaldı□ı gözükmektedir. □ç borçlanmanın 1994 krizi, 1998 Asya ve 2008 konut krizlerinde reel olarak önemli biçimde artarken, 2001 krizinde yine önemli derecede azalmı□tır. Dı□ borçlanma, 1994'de yüzde 254.63 ve 1999'da yüzde -138.07 azalırken 2001 ve 2009 yıllarında yüzde 63 artmı□tır. 2008 konut krizinin Türk ekonomisi

[5] Veri seti Türkiye □statistik Kurumu Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010)'inden derlenmi□tir. Veri kayna□ına, a□a□ıdaki linkten ula□ılabilmektedir (Eri□im tarihi: 24 Ocak 2013). http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC5A73E5CFA_D2D9676.

üzerindeki negatif etkilerinin maliye politikası yoluyla finansmanı açısından □u de□erlendirmeyi yapmak mümkündür: Reel gelirdeki azalmaya paralel olarak, reel vergi gelirlerinin azaldı□ı; krizin etkilerinin derinle□memesi amacıyla geli□mi□ ülkelerdeki politikaya paralel biçimde kamu harcamalarının artırıldı□ı; kamu harcamalarındaki bu artı□ın borçlanmaya finanse edildi□i; ve finansmanda daha çok yurtiçi kaynakların kullanıldı□ı gözükmektedir.

Tablo 1: Kriz Yıllarında Yüzde De□i□me (bir önceki yıla göre)

	Reel Gelir	Reel Kamu Harcamaları	Reel Vergi Geliri	Reel □ç Borçlanma	Reel Dı□ Borçlanma
1994 Krizi	-5.46	-10.34	7.83	3.85	-254.63
1999 (1998) Asya Krizi	-3.37	9.22	-2.71	28.71	-138.07
2001 Krizi	-5.7	11.93	-2.9	-191.81	63.06
2009 (2008 Konut Krizi)	-4.83	11.19	-3.5	271.95	63.63

Kaynak: TÜ□K verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından hesaplanmı□tır.

Tablo 2'de, de□i□kenlere ait bazı tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Reel gelirin ortalaması ve standart sapması maliye politikası göstergelerinden daha küçüktür. Bu, reel gelir de□i□im katsayısının maliye politikası de□i□kenlerinden daha küçük olmasına, bir di□er ifadeyle, reel gelir oynaklı□ının maliye politikası araçlarına kıyasla daha az olmasına yol açmaktadır. Reel kamu harcamaları ile vergi geliri ortalaması ve standart sapmasının birbirine yakın de□erler olması, bu iki de□i□kenin dinamik özelliklerinin bir birine benzer olmasının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Borçlanma açısından, reel iç borçlanmanın ortalaması ve standart sapması reel dı□ borçlanmadan daha küçüktür. Bunu, dı□ borçlanmanın iç borçlanmaya kıyasla daha oynak olmasının bir göstergesi olarak kabul etmek mümkündür.

Tablo 1 ve 2 birlikte de□erlendirilecek olursa, kriz yıllarında reel gelir, reel vergi gelirleri, reel iç ve dı□ borçlanmanın ortalamalarından önemli derecede uzakla□tı□ı gözlenirken, reel kamu harcamalarının ortalamasından sapması daha küçüktür. Özellikle vergi gelirleri ve borçlanmadaki de□i□melerin, kriz dönemlerinde çok daha belirgin hale geldi□i gözükmektedir.

Tablo 2: Tanımlayıcı □statistikler

	Reel Gelir	Reel Kamu Harcaması	Reel Vergi Geliri	Reel □ç Borçlanma	Reel Dı□ Borçlanma
Ortalama	4.335	5.380	5.283	50.429	156.027
Medyan	5.625	4.325	6.810	12.780	-58.690
Maksimum	9.490	31.790	16.220	1019.910	3034.900

Minimum	-5.700	-19.230	-17.350	-93.320	-356.980
Standart Sapma	4.454	10.986	8.927	195.383	766.148

Not: Bir önceki yıla göre reel büyüme oranları

Kaynak: TÜ□K verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından hesaplanmı□tır.

Grafik 1'de reel gelir ve maliye politikası göstergelerinin zaman serisi dinamikleri gözükmektedir. Genel anlamda, kriz yıllarında reel gelirdeki artı□ trendinin a□a□ıya do□ru kaydı□ı söylenebilir. Reel kamu harcamaları ve vergi gelirlerinde artı□ trendinin 1980-2005 döneminde daha istikrarlı oldu□u, 2006 sonrasında daha oynak oldu□u söylenebilir. 2006 sonrasında kamu harcamaları ve vergi gelirlerindeki oynaklı□ın, iç borçlanma oynaklı ile paralel oldu□u tespitini yapmak da mümkündür. Bilindi□i üzere, 2006 yılında Türkiye açık enflasyon hedeflemesi politikası kapsamında aktif bir para politikası izlemeye ba□lamı□tır. Maliye politikası araçlarındaki oynaklı□ın aynı dönemde artmaya ba□laması, para ve maliye politikalarının aktif □ekilde ve koordineli olarak yürütüldü□ünün söylenmesini mümkün kılmaktadır.

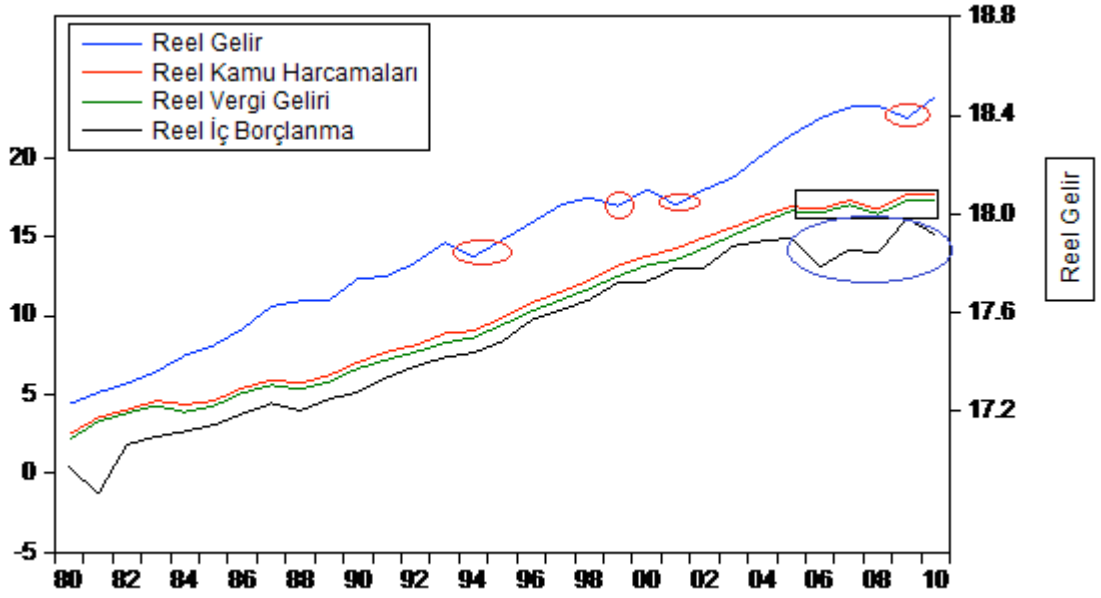

Grafik 1: De□i□kenlerin Zaman Serisi Dinamikleri

Tablo 3'de, de□i□kenler arasındaki korelasyon katsayıları yer almaktadır. □lk bakı□ta, de□i□kenler arasında pozitif korelasyon oldu□u dikkati çekmektedir. Reel gelir-reel kamu harcaması ve reel gelir-reel vergi geliri arasındaki do□rusal ili□kinin (sırasıyla 0.780 ve 0.791) birbirine çok yakın oldu□u gözükmektedir. Reel gelir-reel iç borçlanma ili□kisi (0.578) reel gelir-reel dı□ borçlanma ili□kisinden (0.404) daha güçlüdür. Reel kamu harcaması ile reel vergi gelirleri arasında çok güçlü pozitif bir ili□ki varken, reel kamu harcaması-reel iç borçlanma ili□kisi, reel kamu harcaması-reel dı□

borçlanma ili□kisinden daha güçlüdür. Benzer □ekilde, reel vergi gelir-reel iç borçlanma ili□kisinin, reel vergi geliri-reel dı□ borçlanma ili□kisinden daha güçlü oldu□u gözükmektedir.

Tablo 3: Korelasyon Matrisi

	Reel Gelir	Reel Kamu Harcaması	Reel Vergi Geliri	Reel □ç Borçlanma	Reel Dı□ Borçlanma
Reel Gelir	1				
Reel Kamu Harcaması	0.780	1			
Reel Vergi Geliri	0.791	0.997	1		
Reel □ç Borçlanma	0.578	0.845	0.805	1	
Reel Dı□ Borçlanma	0.404	0.638	0.596	0.716	1

Ampirik analizimizin son kısmında model tahminleri yer almaktadır. Tablo 4, En küçük kareler yöntemi[6] sonucu elde edilen parametre tahminlerini sunmaktadır. Model (1), kriz dönemi ve normal dönemde reel kamu harcamalarının reel gelir üzerindeki etkilerini göstermektedir. Tahmin sonuçları, geni□letici maliye politikasının reel gelir üzerindeki etkilerinin hem kriz dönemi hem de normal dönemde pozitif oldu□unu, ancak, normal dönemdeki etkinin (1.570) kriz dönemindeki etkiden (0.886) daha büyük oldu□unu göstermektedir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, katsayı tahminlerinin maliye politikası çarpanı olarak do□rudan yorumlanamayaca□ıdır. Veri setimizde, kamu harcamalarının gelir içerisindeki ortalama payı yüzde 19.8'dir. Buna göre, maliye politikası çarpanı, kriz döneminde 0.175, normal dönemde ise, 0.311'dir[7]. Bu, reel kamu harcamalarındaki bir liralık artı□ın, reel geliri kriz döneminde 0.175 ve normal dönemde 0.311 lira artıraca□ı anlamına gelmektedir. Di□er bir ifadeyle, maliye politikası çarpanının büyüklü□ü normal dönemlerde kriz dönemlerindekinin 1.8 katıdır.

Tablo 4: Ekonometrik Model Tahmin Sonuçları

Model (1)	$\theta_1 (G_t \times DC_t)$ *Kriz dönemi*			$\theta_2 G_t (1 - DC_t)$ *Normal dönem*		
Reel Gelir	0.886	***	[0.0040]	1.570	***	[0.0000]
Model (2)	$\phi_1 (y_t \times DC_t)$ *Kriz dönemi*			$\phi_2 y_t (1 - DC_t)$ *Normal dönem*		

[6] Model 1-3, EKK'nın yanı sıra güvenirlik analizi amacıyla FMOLS (fully modified ordinary least squares) ve CCR (canonical correlation regression) tahmincileri kullanılarak da tahmin edilmi□, bunlardan elde tahminlerin EKK tahminlerine yakın oldu□u görülmü□tür. Sadelik amacıyla, FMOLS ve CCR sonuçları burada verilmemi□tir, ancak yazarlardan talep edilebilir.

[7] Maliye politikası çarpanı, kriz dönemi $m = \theta_1 \cdot (\overline{G/Y})$, normal dönem $m = \theta_2 \cdot (\overline{G/Y})$ formülü ile hesaplanmı□tır. Burada, Y reel geliri ve G, reel kamu harcamasını göstermektedir.

Reel Vergi Geliri	0.354	***	[0.0000]	0.321	***	[0.0000]
Reel □ç Borçlanma	0.077	***	[0.0000]	0.043	***	[0.0012]
Reel Dı□ Borçlanma	0.008	***	[0.0080]	0.005	**	[0.0485]
Model (3)		$\underbrace{(G_t \times DC_t)}_{\text{Kriz dönemi}}$			$\gamma_2 \underbrace{G_t(1-DC_t)}_{\text{Normal dönem}}$	
Reel Vergi Geliri	0.640	***	[0.0000]	0.727	***	[0.0000]
Reel □ç Borçlanma	0.204	***	[0.0000]	0.075	***	[0.0000]
Reel Dı□ Borçlanma	0.023	***	[0.0001]	0.010	**	[0.0146]

Kö□eli parantez içerisindeki de□erler, olasılıkları (p-value) göstermektedir. ***,**, ve * sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlam düzeyinde istatistiki anlamlılı□ı göstermektedir.

Kamu harcamalarının finansmanında, vergileme ve borçlanma araçları kullanılmaktadır. Kriz dönemi ve normal dönemde reel gelirin ve kamu harcamalarının vergi gelir ve borçlar üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi bu açıdan önemlidir. Model (2), kriz dönemi ve normal dönemlerde reel gelirin vergi ve borçlanma üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Reel gelirin, reel vergi geliri üzerindeki kriz dönemi ve normal dönemdeki etkileri bir birine yakın gözükmektedir. Bu iki parametrenin (0354 ve 0.321) e□it oldu□u sıfır hipotezi ($H_0 : \phi_1 = \phi_2$) test edilmi□tir. □lgili Wald istatisti□i 0.573 ve olasılık de□eri 0.4489 ile sıfır hipotezi kabul edilmi□tir. Buna göre, gelirdeki de□i□melerinin vergi gelirleri üzerindeki etkileri kriz dönemi ve normal dönemlerde aynıdır. Bunun bir gerekçesi, vergi politikasının kısa dönemde regüle edilip, uygulamaya konulamayı□ı olabilir. Gelir de□i□melerinin vergi gelirleri üzerindeki etkileri, borçlanma üzerindeki etkilerinden daha büyük gözükmektedir. Reel gelirin iç ve dı□ borçlanma üzerindeki etkilerinin marjinal düzeyde oldu□u kabul edilebilir. Bunu, borçlanmanın büyümenin finansmanı için de□il kamu finansmanı için kullanılan bir araç olmasına ba□lamak mümkündür. Nitekim, kamu harcamalarının vergi geliri ve borçlanma üzerindeki etkilerini ölçmek için tahmin edilen model (3) bulgularına göre, reel kamu harcamalarının kriz döneminde özellikle reel iç borçlanma üzerindeki etkisinin (0.204) normal dönemdeki etkisinden (0.075) çok büyük oldu□u dikkat çekici bir noktadır. Kamu harcamaları kriz dönemlerinde dı□ borçlanmayı 0.023 büyüklü□ünde etkilerken normal dönemlerde 0.010 düzeyinde etkilemektedir. Bu açıdan, kamu harcamalarının dı□ borçlanma üzerindeki etkisinin iç borçlanmaya kıyasla çok küçük düzeyde kalmasına ra□men, kamunun krize dı□ borçlanmayla verdi□i tepki normal dönemdekinin yakla□ık iki katıdır. Borçlanma araçlarının tersine, kamu harcamalarının vergi gelirleri üzerindeki etkisi normal dönemlerde (0.727) kriz dönemlerine göre (0.640) daha büyüktür. Buradan hareketle model (3) tahmin sonuçlarına göre, kriz dönemlerinde kamu finansman aracı olarak borçlanmanın öne çıktı□ını söylemek mümkündür.

Sonuç ve Tartı□ma

Maliye politikalarının kriz dönemi ve normal dönemde makro ekonomi üzerindeki etkilerinin belirlenmesi önemli bir ara□tırma alanıdır. Bu çalı□mada amacı maliye politikası araçlarının ile hasıla arasındaki ili□kileri 1980-2010 dönemi verileri kullanılarak nicel yöntemlerle analiz edilmi□tir. □lk olarak kriz dönemlerinde maliye politikası göstergelerinin dinamiklerine bakılmı□, daha sonra maliye politikası de□i□kenleriyle (kamu harcamaları, vergi gelirleri ve borçlanma) gelir arasındaki ili□ki ekonometrik yöntemler kullanılarak tahmin edilmi□tir.

□statistiki yöntemler, kriz dönemlerinde reel gelir ve maliye politikası göstergelerinin (reel kamu harcamaları, reel vergi gelirleri, reel iç ve dı□ borçlanma) ortalama de□erlerinden önemli derece uzakla□tı□ını göstermi□tir. Özellikle vergi gelirleri ve borçlanmadaki de□i□melerin, kriz dönemlerinde çok daha belirgin hale geldi□i gözükmektedir.

Ekonometrik analiz sonuçları, maliye politikası çarpanının normal dönemde kriz döneminden daha büyük oldu□unu göstermi□tir. Reel kamu harcamalarındaki bir liralık artı□, reel geliri kriz döneminde 0.175 ve normal dönemde 0.311 lira artıraca□ı bulgusu elde edilmi□tir. Gelirin, vergi geliri üzerindeki etkileri kriz dönemi ve normal dönemdeki farklılık göstermezken, borçlanma üzerindeki etkileri çok küçüktür. Buradan, borçlanmanın büyümenin finansmanı için de□il kamu finansmanı için kullanılan bir araç oldu□unu sonucunu çıkarmak mümkündür. Kamu harcamalarının vergi ve borçlanma etkilerine gelince, kamu harcamalarının kriz döneminde özellikle iç borçlanma üzerindeki etkisinin normal dönemdekinden çok büyük oldu□u görülmü□tür. Di□er taraftan, kamu harcamalarının dı□ borçlanma üzerindeki etkisi iç borçlanmaya kıyasla çok küçük düzeyde kalmaktadır. Kamu harcamalarının vergi gelirleri üzerindeki etkisi ise, normal dönemlerde kriz dönemlerine göre daha büyüktür.

Sonuç olarak, Türk ekonomisinde kriz dönemi ve normal dönemde makro ekonomi ve maliye politikası araçları dinamiklerinin de□i□ti□i ve bu de□i□kenler arasındaki ili□kilerin kriz döneminde normal dönemden farklı özelliklere sahip oldu□u söylenebilir. Kriz döneminde kamu harcamalarındaki artı□ resesyondan çıkmak için kullanılabilecek bir araç olarak gözükmekle birlikte, bu □ekildeki geni□letici bir maliye politikasının normal dönemde kadar etkin olmadı□ı ilave edilmelidir. Bunun yanı sıra, kriz döneminde özellikle iç borçlanmanın geni□letici maliye politikasına duyarlılı□ı arttı□ı için, krize ba□lı olarak artacak borç ödeme yükü büyüme üzerinde baskılar olu□turabilir.

Bu çalı□mada elde edilen bulgulara ihtiyatla bakmanın gereklili□ini belirtmek gerekir. Çünkü, tahmin edilen ekonometrik model temelde basit bir mantı□a

dayanmaktadır ve ilerideki çalı□malarda kontrol de□i□kenleri modele dahil edilerek tahminler yeniden yapılabilir. Ayrıca, kamu harcamalarının kompozisyonuna bakılarak, ekonometrik tahminler yinelenebilir. Böylelikle, bütçe bile□enleri ile ekonomik faaliyet arasındaki ili□kileri ayırt etmek mümkün olabilir.

Kaynakça

AKPINAR A. Tolga, "Türkiye'de Ekonomik Krizler – 1994, 1998-1999 ve 2001 Krizleri", Sinestezi E-Dergi, http://sinestezi.wordpress.com, Eri□im:05.02.2013

GÜNGÖR Tevfik, "Makro Göstergeler □yi, Anadolu'daki □□adamları Ne durumda", Dünya Gazetesi, 12.02.2013.

MIHM Stephen, NOURIEL ROUBINI Kriz Ekonomisi Dünya Ekonomisinin Çökü□ü ve Gelece□i, Pegasus Yayınları, □stanbul, 2012.

□□M□EK Ayça, "Küreselle□me Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Latin Amerika Deneyimi", Bilgi Dergisi, Sayı:14, 2007/1, www.bilgidergi.com, Eri□im:10.02.2013.

YÜKSELER Zafer, " Türkiye'de Kriz Dönemlerinde Ekonomik Geli□meler ve Ödemeler Dengesi Uyumu", TCMB, Temmuz 2009, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/Krizler_Yukseler.pdf

www.imf.org

www.oecd.org